

6. Aleksienko, T.F. (2012). The phenomena of mobbing and bullying as current social and educational problems of the relationship of the individual and groups. *Visnyk Chernihivskogo natsionalnogo pedagogichnogo universytetu [Bulletin of the Chernihiv National Pedagogical University]*. Available at: <http://lib.iitta.gov.ua/3233/1/Aleks.pdf> (in. Ukr.)
7. Korabl'ova, O. (2010). The influence of mobbing on formation and socialization of the individual. *Zbirnyk naukovykh prats' Hmel'nyts'kogo instytutu sotsial'nyh tehnologii Universytetu «Ukraina» [Collection of scientific works Khmelnytsky Social Technologies Institute of the University "Ukraine"]*. Available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpkhist_2010_2_30.pdf (in. Ukr.)
8. Marenych, A.I., Meheda, N.G. (2010). The problems of mobbing in labor collectives. *Visnyk Universytetu Bankivs'koi Spravy Natsional'nogo Banku Ukrainy [Bulletin of the University of Banking of National Bank of Ukraine]*, vol. 3 (9), pp. 326-328. (in. Ukr.)
9. Sereduk, O.I., Shupta, I.M. (2013). Mobbing as a destructive phenomenon in the creative community, which hinders the development of innovative enterprises. *Naukovi pratsi dergavnoi agrarnoi akademii [Scientific works of State Agrarian Academy]*, no. 1(6), vol. 2. Available at: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.2/269.pdf> (in. Ukr.)
10. Soroka, O.V. (2013). Essence, consequences and prevention of mobbing in labor collectives. Modern directionsof theoretical and applied researches'2013. Available at: <http://www.sworld.com.ua/konfer30/1051.pdf> (in. Ukr.)
11. Heinz Leymann. Memorial Website. Available at: <http://www.mobbingportal.com/leymannmain.html>
12. Abashkina, O. (2007). Mobbing in German. *Spravochnik po upravleniu personalom [Handbook of Personnel Management]*, vol. 9, pp. 120-124 (in Russ.).
13. Lagutina, I.V. (2011). Mobbing in the workplace: legal aspects. *Aktual'ni problemy dergavy i prava [Actual problems of state and law]*, vol. 57, pp. 133-138 (in. Ukr.)
14. Labor Code of Ukraine of 10.12.1971 №322-VIII. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
15. Tkachuk, K.N., Humeniuk, O.L. (2013). *Bezpeka pratsi ta promyslova sanitari*. [Occupational safety and industrial sanitation]. Available at: <http://dec-fpo.fsay.net/Oksana/posibnik/530.html>

УДК 504.064

А.Л. Романчук, к.е.н.,

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,

О.В. Зибарева, д.е.н.,

Буковинський державний фінансово-економічний університет,

м. Чернівці

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація

У статті досліджено існуючі теоретичні засади економіко-екологічного аналізу, систематизовано основні підходи щодо тлумачення поняття «екологічний аналіз». Обґрунтовано потребу та існуючі проблемні аспекти організації та проведення екологічного аналізу на сучасних вітчизняних підприємствах. Для поглибленого дослідження рівня екологічної привабливості економіки України, реалізації екологічних проектів автором розглянуті міжнародні рейтинги за «Глобальним індексом зеленої економіки» - Global Green Economy Index (GGEI) та за «Індексом

екологічної результативності 2014» (EPI). Автором всебічно розкрито особливості та характерні риси екологічно орієнтованого аналізу, окреслено його відмінність від інших напрямків аналізу. Досліджено напрямки екологічно спрямованого аналізу із акцентуванням на послідовності їх здійснення. Особлива увага приділена висвітленню складових, необхідних для повної та всесторонньої оцінки екологічного стану підприємства, зокрема: фінансовому аналізу, виробничому аналізу та екологічному аудиту. За результатами проведених досліджень окреслено напрямки поглиблених подальших досліджень щодо вітчизняної практики організації та проведення економіко-екологічного аналізу не тільки витрат на природоохоронну діяльність підприємства, а й всіх екологічних аспектів та параметрів його функціонування.

Ключові слова: екологізація економіки, охорона навколишнього середовища, екологічний аналіз, економіко-екологічний аналіз, екологічний аудит.

А.Л. Романчук, к.э.н.,

Черновицкий торгово-экономический институт КНТЭУ,

О.В. Зибарева, д.э.н.,

Буковинский государственный финансово-экономический университет,
г. Черновцы

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация

В статье исследованы существующие теоретические основы экономико-экологического анализа, систематизированы основные подходы относительно толкования понятия «экологический анализ». Обоснована потребность и существующие проблемные аспекты организации и проведения экологического анализа на современных отечественных предприятиях. Для углубленного исследования уровня экологической привлекательности экономики Украины, реализации экологических проектов автором рассмотрены международные рейтинги по «Глобальному индексу зеленой экономики» - Global Green Economy Index (GGEI) и по «Индексу экологической результативности 2014» (EPI). Автор всесторонне раскрывает особенности и характерные черты экологически ориентированного анализа, определяет его отличие от других направлений анализа. В статье исследованы направления экологически направленного анализа с акцентированием на последовательности их осуществления. Особое внимание уделено раскрытию составляющих, необходимых для полной и всесторонней оценки экологического состояния предприятия, в частности: финансовому анализу, производственному анализу и экологическому аудиту. По результатам проведенных исследований намечены направления дальнейших углубленных исследований касательно отечественной практики организации и проведения экономико-экологического анализа не только затрат на природоохранную деятельность предприятия, но и всех экологических аспектов и параметров его функционирования.

Ключевые слова: экологизация экономики, охрана окружающей среды, экологический анализ, экономико-экологический анализ, экологический аудит.

Постановка проблеми. Загострення екологічних проблем, які постали врівень із соціально-економічними, диктує необхідність екологічної спрямованості розвитку економіки. В даному напрямку гострою проблемою є раціоналізація використання всіх наявних ресурсів із одночасним захистом

навколишнього середовища як на рівні держави так і окремого господарюючого суб'єкта. Можливим напрямом розв'язання даної проблеми є створення екологічно безпечних підприємств, які відповідали б таким вимогам: ефективність споживання ресурсів, низький рівень енергоспоживання, мінімум забруднюючих речовин, мінімум відходів виробництва. Значну роль в даному процесі відіграє екологічно спрямований аналіз, який є підґрунтям обґрунтованих та виважених управлінських рішень щодо підвищення екологічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання екологічного менеджменту висвітлювалися в роботах багатьох вітчизняних і закордонних вчених-дослідників, проте така важлива його складова, як екологічний аналіз, досі недостатньо висвітлена. Необхідно відзначити в зазначеному напрямку роботи В. Бороноса, І. Дубовець, О. Китаєва, І. Кулясова, Є. Мишеніна, С. Ільянкової, Л. Скляра, А. Пашенцевої, С. Шарова.

На сьогодні існує потреба в науковому обґрунтуванні теоретичних аспектів та методичних засад побудови моделі екологічного аналізу для вітчизняних підприємств.

Мета статті полягає у висвітленні сутності категорії «екологічний аналіз», визначенні теоретичних засад та практичних особливостей здійснення екологічно орієнтованої аналітичної роботи на сучасному підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Проблеми забруднення навколишнього середовища становлять серйозну загрозу майбутньому нашої планети. Підтвердженням існуючої гострої потреби в екологізації економіки України є світові рейтинги та статистичні дані.

Найбільш відомий рейтинг реалізації «зеленої» моделі економіки є «Глобальний індекс зеленої економіки» – Global Green Economy Index (GGEI), який визначається з 2010 р. американською консалтинговою компанією «Dual Citizen», охоплюючи 60 країн світу. У 2014 р. лідерами цього рейтингу стали Германія та Данія. Україна не увійшла в даний список «зелених» країн.

Інший щорічний рейтинг «Індекс екологічної результативності 2014» (EPI), складений Йельським і Колумбійським університетами у 2014 році, охопив максимальну кількість країн (178 країн), серед яких Україна посіла лише 95 місце, в той час як Білорусія – на 32, Молдова – на 74, Казахстан – на 84. Саме такі позиції України свідчать про хронічні проблеми, які слід вирішувати негайно.

Розв'язання критичного екологічного становища України варто починати з кожного окремого підприємства, проводячи належні заходи на підставі ґрунтового та комплексного аналізу природоохоронної діяльності (екологічного аналізу).

За словами Є. В. Мішеніна, об'єктивно оцінити результати господарської діяльності підприємств, тобто вирішити основне завдання комплексного економічного аналізу, можна лише з врахуванням «взаємин» підприємства з навколишнім середовищем [7, с.130]. Слід зазначити, що екологічно орієнтований аналіз є однією з функцій управління сучасного підприємства, оскільки саме на основі його результатів мають бути ухвалені управлінські рішення.

На жаль, до сьогоднішнього дня на законодавчо-правовому рівні відсутнє трактування та розкриття сутності екологічного аналізу та його складових. У наукових колах можна зустріти різні поняття: «екологічний аналіз», «економіко-екологічний аналіз», «аналіз природоохоронної діяльності», «аналіз екологічного спрямування» тощо. Окрім того вчені по-різному трактують їх зміст (табл.1).

Таблиця 1

Тлумачення «екологічний аналіз» серед науковців

Автор (джерело)	Екологічний (економіко-екологічний) аналіз – це...
Балдеску О., Ілишева Н. [1, с. 10]	комплексний аналіз екологічної ситуації, який передбачає вивчення не тільки стану природних ресурсів, але й відбуваються з ними процесів в результаті антропогенного впливу.
Закалюкіна Е.В. [3, с. 87]	напрямок аналізу, що вивчає екологічні та економічні процеси та явища, взаємозв'язки між ними не ізольовано, а у єдності з соціальними, техніко-технологічними, політичними та іншими факторами
Китаєв О.В. [4, с. 166]	спосіб реалізації екологічної політики, яка базується на органічному поєднанні вирішення економічних та екологічних проблем у процесі реформування суспільства, створенні умов для розв'язання екологічних проблем в усіх його членів
Кулясов І.П. [5, с. 14]	сукупність розрахунково-аналітичних методів, прийомів і способів, що дозволяють за допомогою сукупності систематизованих показників врахувати взаємовплив і взаємодії підприємств та довкілля
Латипова О.В. [6, с. 8]	напрямок аналізу, що спрямований на виявлення потенційного збитку, що наноситься інвестиційним проектом навколишньому середовищу на всіх його стадіях, а також заходів, необхідних для запобігання цього збитку.
Мішенін Є. В. [7, с. 129]	система спеціальних знань, яка забезпечує вивчення господарських процесів підприємств та організацій у взаємозв'язку та взаємообумовленості з процесами раціонального використання і відтворення природних ресурсів та охороною навколишнього природного середовища.
Скляр Л.Б. [9, с. 87]	напрямок дослідження проекту, пов'язаний з необхідністю визначення вартості заходів щодо мінімізації шкідливого впливу на навколишнє середовище.
Шаров С.Ю. [10, с. 23]	аналіз економіко-екологічних взаємозв'язків як загалом, так і відносно окремих видів природокористування або по відношенню до окремого вигляду природних активів.
Борнос В.М. [2, с. 53]	дослідження взаємодії екологічних та економічних процесів для більш раціонального і дбайливого використання ресурсів довкілля.

Отже, серед науковців існують як вузькі тлумачення поняття «екологічний аналіз», так і висвітлення їх сутності в широкому ракурсі. Окремі вчені розглядають його як напрям проектного аналізу [9], інші – як спосіб реалізації екологічної політики [4], решта – через предмет та об'єкти аналітичного дослідження [1; 3; 2; 5]. Слід зазначити, що оцінка і вивчення екологічних процесів відокремлено від економічної їх сторони є неможливими та невиправданими, тому варто все ж таки розглядати екологічний аналіз як економіко-екологічний.

Спроба систематизувати та узагальнити основні моменти у тлумаченні науковцями сутності екологічного аналізу (табл.1) дозволила сформулювати наступне визначення: економіко-екологічний аналіз – це система знань, спрямованих на глибинне та всебічне вивчення інформації про економіко-екологічні процеси, системно-комплексне дослідження їх впливу на фінансові показники роботи підприємства з метою оптимізації поточних та стратегічних управлінських рішень.

Економіко-екологічний аналіз відрізняється від інших напрямків аналізу своїми характерними організаційно-методичними особливостями, а саме: предметом і завданнями, принципами організації, методичним апаратом, послідовністю проведення тощо (рис.1).

Слід зазначити, що економіко-екологічний аналіз на даний момент переважно залишається теоретичним аналітичним напрямком, оскільки на абсолютній більшості вітчизняних підприємств практично не проводиться. Навіть зараз цей вид економічного аналізу у всій широті його прояву застосовується лише на окремих провідних підприємствах.

Більшість українських підприємств обмежує рамки економіко-екологічного аналізу оцінкою обсягів забруднень підприємством навколишнього середовища та відповідних екологічно орієнтованих платежів (податків та інших витрат). Важливою перешкодою на шляху проведення екологічного аналізу є недостатня інформаційна база. Це обумовлено тим, що сьогодні неорганізований екологічний облік, а у фінансовій звітності не відокремлюються окремо результати природоохоронної діяльності. Тому основним інформаційним джерелом даного напрямку аналізу залишаються статистична та податкова (в розрізі екологічних платежів та податків) звітності. Безумовно, така інформація є недостатньою для проведення комплексного екологічного аналізу.

Деталізуючи та поглиблюючи напрямки економіко-екологічного аналізу, що вказані на рис. 1, можна виділити його більш конкретні блоки та послідовність їх виконання в ході аналітичного дослідження екологічного стану підприємства (рис. 2).

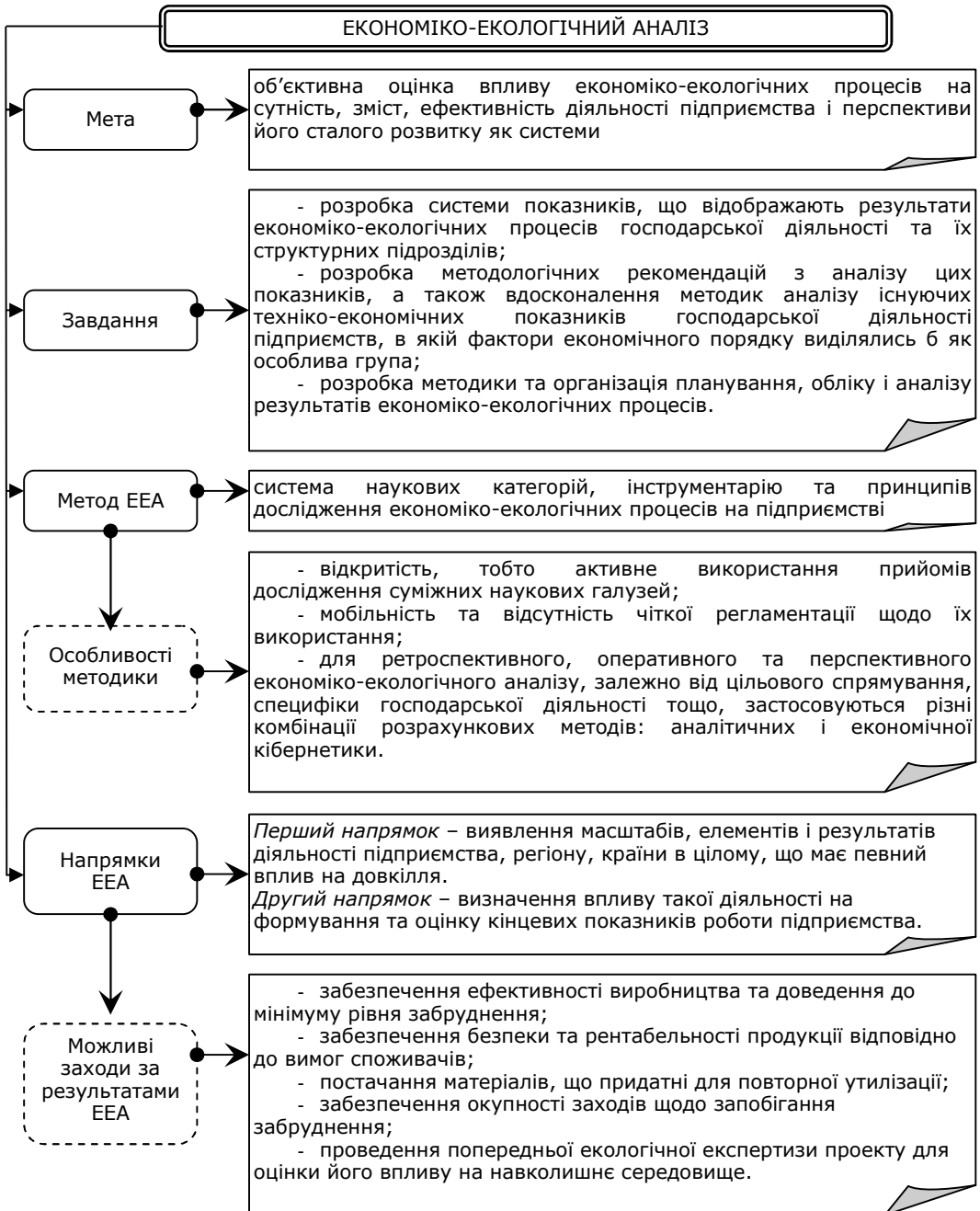

Рис. 1. Особливості економічно-екологічного аналізу

Проте слід зазначити, що оцінку екологічного становища підприємства слід виконувати комплексно одночасно із проведенням фінансового аналізу, виробничого аналізу та екологічного аудиту (рис. 3).

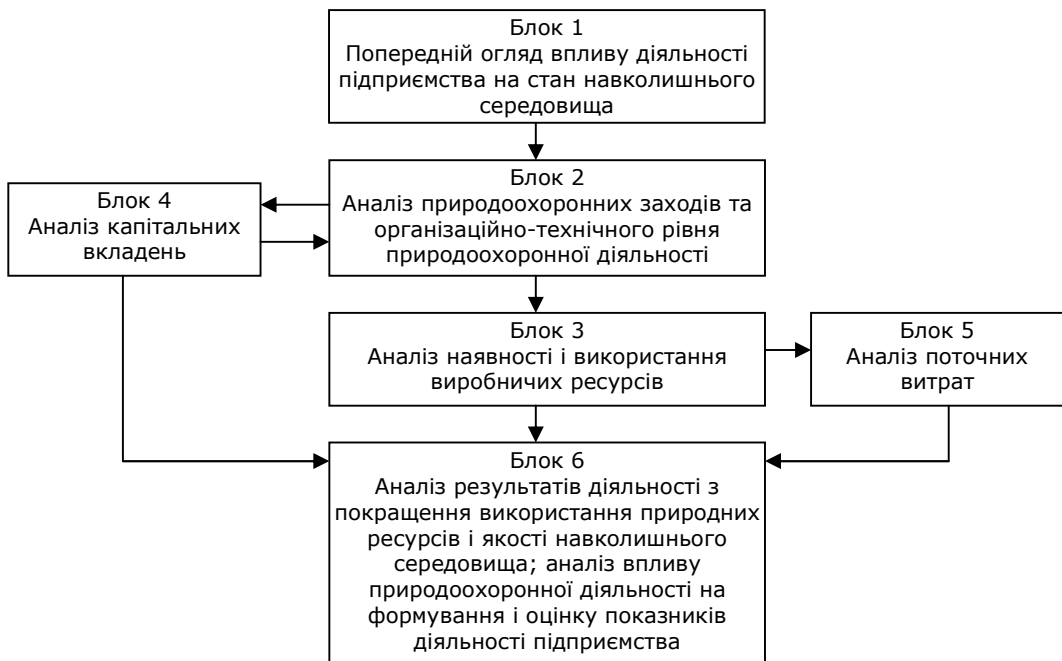

Рис. 2. Основні напрямки економіко-екологічного аналізу та послідовність їх проведення

Як стверджує А. І. Пашенцев, у даній моделі екологічного аналізу головним призначенням фінансового аналізу є інформаційне забезпечення прийняття обґрунтованих рішень за такими напрямками діяльності господарюючого суб'єкта:

- 1) фінансовий – управління пасивами, забезпечення підприємства фінансовими ресурсами, визначення оптимального розміру, структури і складу джерел фінансування (в т.ч. природоохоронної діяльності);
- 2) інвестиційний – управління активами, розподіл фінансових ресурсів, визначення оптимального розміру, складу, структури активів підприємства, вибір і реалізація інвестиційних проектів;
- 3) операційний – управління фінансовими результатами підприємства.

На думку В. М. Борнос, виробничий аналіз діяльності господарюючого суб'єкту повинен здійснюватись за такими напрямками: організація та управління процесом технологічної підготовки виробництва; організація виробництва високого рівня гнучкості, що дозволяє безперервно його вдосконалювати та переорієнтовувати на випуск нових видів продукції високої якості; раціональна організація механізованого й автоматизованого виконання комплексу інженерно-технічних та управлінських робіт; встановлення тісноти взаємозв'язку технологічної підготовки виробництва та управління ним з іншими системами та підсистемами управління [2].

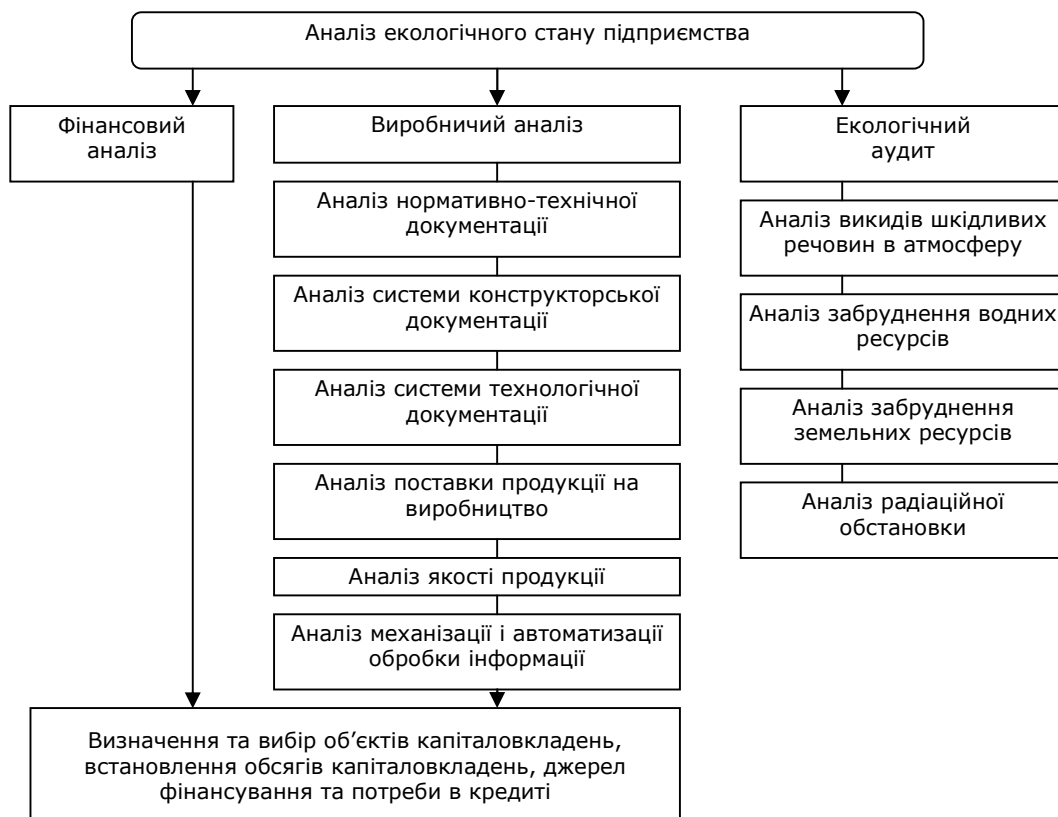

Рис. 3. Модель економіко-екологічного аналізу підприємства

Проведення екологічного аудиту, зі слів І. П. Кулясова, дозволить отримати об'єктивну оцінку екологічного стану підприємства, як з точки зору визначення пріоритетних напрямків вкладень інвестицій, так і для оцінки екологічних ризиків.

Визначення екологічних ризиків власника підприємства відбувається за результатами екологічного аудиту, основними завданнями якого в цьому контексті є: вивчення стану системи управління природоохоронною діяльністю підприємства; прогнозування ситуації при зростанні обсягів виробництва; встановлення відповідності документації технічної та фінансової звітності; вибір об'єктів капіталовкладень; обґрунтування використання методів управління екологічними ризиками [5, с. 126].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Підводячи підсумки, зазначаємо, що активний процес екологізації економіки потребує проведення економіко-екологічного аналізу, що є підґрунтям для прийняття виважених управлінських рішень. Однак, як показує вітчизняний досвід, на підприємствах поки що відсутня практика його застосування, що обумовлено, з одного боку, недостатністю інформаційного забезпечення, а з іншого – необґрунтованістю

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

методики та системи аналітичних показників, що є основою екологічного спрямованого аналізу. Тому в подальшому є потреба в науково-практичному дослідженні питань методичних підходів до комплексного економіко-екологічного аналізу та розробки відповідної системи показників. Адже якісно та всесторонньо проведений аналіз природоохоронної діяльності не тільки покращить екологічний стан окремого підприємства, але і дозволить покращити рівень екологізації економіки всієї країни.

Список використаних джерел:

1. Балдеску Е. Экологический анализ в системе стратегического управления природоохранной деятельностью : монограф. / Е. Балдеску, Н. Ильшева. – М., 2013. – 164 с.
2. Борнос В. М. Еколого-економічний аналіз структуризації показників виробництва / В. М. Борнос, І. В. Марчук // Вісник СУМДУ. – 2006. – Вип. 7. – С. 53-58.
3. Закалюкіна Е. В. Эколого-экономический анализ в системе учетно-информационного обеспечения управления жилищно-коммунальным хозяйством / Е. В. Закалюкіна // Вестник Челябинского государственного университета. – 2012. – Вип. 8 (262). – С.87-91.
4. Китаєв О. В. Методичні підходи до визначення еколого-економічного рейтингу підприємства / О. В. Китаєв // Вісник Сумського державного університету. – 2003. – Вип. 4 (50). – С. 166-171.
5. Кулясов И. П. Экологическая модернизация: теория и практика / И. П. Кулясов. – СПб. : НИИХ СПбГУ, 2004. – 712 с.
6. Латыпова О. В. Экономико-экологический анализ хозяйственной деятельности предприятия и его информационное обеспечение: теория, методология, методика и организация / О. В. Латыпова. – Минск : Бестпринт, 2004. – 305 с.
7. Мишенин Е. В. Эколого-экономический анализ как комплексная категория оценки экологически устойчивого развития / Е. В. Мишенин, Т. В. Токарев // Экологическая экономика и управление. – Сумы : ИПП «Мрия-1» ЛТД, 2002. – 129-134 с.
8. Паншенцева А. И. Модель экологического анализа деятельности предприятия / А. И. Паншенцева // Экономика Крыма. – 2015. – Вип.14. – С. 58-60.
9. Скляр Л. Б. Методологічні принципи побудови економіко-екологічного аналізу / Л. Б. Скляр // Економіка харчової промисловості. – 2014. – Вип. 3 (23). – С.86-90.
10. Шаров С. Ю. Некоторые аспекты эколого-экономического анализа в обеспечении устойчивого развития / С. Ю. Шаров // Экономика природопользования. – СПб. : ВИНТИ, 2000. – Вип.3. – С.23-29.

Alla Romanchuk, Candidate of Economic Sciences,
Chernivtsi Trade and Economics Institute of KNTEU,
Oksana Zybareva, Doctor of Economic Sciences,
Bukovyna State University of Finance and Economics,
Chernivtsi

CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR ENVIRONMENTAL ANALYSIS OF THE COMPANY

Annotation

The article explores the existing theoretical foundations of economic environmental analysis, systematized the main approaches regarding the interpretation of the concept of "environmental analysis". It justifies the need and the existing problematic aspects of organizing and conducting environmental analysis on modern domestic enterprises. For in-depth study of the level of

environmental attractiveness of Ukraine's economy, the implementation of environmental projects the author considers the international rankings for the Global green economy index" - Global Green Economy Index (GGEI) and on the "environmental performance Index 2014" (EPI). The author reveals the peculiarities and characteristic features of environmentally-oriented analysis, defined by its difference from other areas of analysis. The article investigates the direction of environmentally directional analysis with emphasis on the sequence of their implementation. Special attention is paid to the disclosure of the components necessary for a complete and comprehensive assessment of the ecological condition of the company, including: financial analysis, production analysis and environmental audit. The results of the research are outlined areas for further in-depth studies on national practices for the organization and conduct of economic-environmental analysis of expenses for environmental activities of the enterprise, but also all environmental aspects and parameters of its functioning.

Keywords: greening of the economy, environmental protection, environmental analysis, economic-environmental analysis, environmental audit.

References:

1. Baldesku, E., Ilysheva, N. (2013). *Jekologicheskij analiz v sisteme strategicheskogo upravlenija prirodohrannoj dejatel'nost'ju* [Environmental analysis in the strategic environmental management], Moskva, 164 p. (in Russ).
2. Bornos, V.M., Marchuk, I.V. (2006). Ecological-economic analysis of the structuring of the indicators of production. *Visnyk SUMDU [Bulletin SUMDU]*, vol. 7, pp. 53-58 (in Ukr).
3. Zakaljukina, E.V. (2012). Ecological-economic analysis in the system of accounting and information support of management of housing and communal services. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta [Bulletin of the Chelyabinsk state University]*, vol. 8, pp. 87-91 (in Russ).
4. Kytaiev, O.V. (2003). Methodological approaches to the definition of environmental-economic company. *Visnyk Sums'koho derzhavnoho universytetu [Bulletin of Sumy state University]*, vol. 4, pp. 161-171 (in Ukr).
5. Kuljasov, I.P. (2004). *Jekologicheskaja modernizacija: teorija i praktika* [Ecological modernization: theory and practice]. Sankt-Peterburg, 712 p. (in Russ).
6. Latypova, O.V. (2004). *Jekonomiko-jekologicheskij analiz hozjajstvennoj dejatel'nosti predprijatija i ego informacionnoe obecpechenie: teorija, metodologija, metodika i organizacija* [Economic and environmental analysis of economic activity of the enterprise and its information support: theory, methodology, methods and organization]. Bestprint, Minsk, 305 p. (in Russ).
7. Mishenin, E.V., Tokarev, T.V. (2002). Ecological-economic analysis as a comprehensive category of assessment ecologically sustainable development. *Jekologicheskaja jekonomika i upravlenie [Environmental Economics and management]*, vol. 4, pp. 129-134 (in Russ).
8. Panshenceva, A.I. (2015). A model of the environmental analysis of the company. *Jekonomika Kryma [The Economy Of The Crimea]*, vol. 14, pp. 58-60 (in Russ).
9. Skljjar, L.B. (2014). Methodological principles of economic-environmental analysis. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti [Economics of the food industry]*, vol. 3, pp. 86-90 (in Ukr.).
10. Sharov, S.Ju. (2000). Some aspects of ecological and economic analysis to provide sustainable development *Jekonomika prirodopol'zovanija [Environmental Economics]*, vol.3, pp. 23-29 (in Russ.).

